

АРХІТЕКТОР ЄВГЕН НАГІРНИЙ І ПРИКАРПАТТЯ

Уродженець м. Долини, відомий український архітерктор Євген Нагірний залишив по собі чимало архітектурних шедеврів. У статті аналізується доробок архітектора на Прикарпатті, зокрема його сакральні споруди.

Ключові слова: *Євген Нагірний, мистецтво, архітектура, Прикарпаття.*

У серпні 2015 року виповнюється 130 років від дня народження Євгена Нагірного, видатного українського архітектора, ім'я якого було нерозривно поєднане з архітектурою церкви, до того ж церкви довгий час забороненої – Української греко-католицької. Життя і творчість Євгена Нагірного тісно пов'язані з Прикарпаттям, тому спогад про цього непересічного архітектора на передодні його ювілею не буде зайвим.

Євген Васильович Нагірний народився 5 серпня (за деякими джерелами 13 серпня) 1885 року в селі Рудно біля Львова, у сім'ї Василя Степановича Нагірного, архітектора, будівничого, активного учасника кооперативного руху, громадського діяча, близького приятеля Івана Франка. По закінченні гімназії Євген Нагірний у 1903 році вступає на архітектурний факультет Львівської політехніки. Визначальний вплив на формування молодого архітектора мав видатний зодчий і підприємець, засновник галицької архітектурної школи українського модерну, уродженець м. Долини, (тепер Івано-Франківська область) Іван Левинський. Згодом на творчі погляди Євгена Нагірного безпосередній впливав мав його батько, у проектно-будівельному бюро якого він працював.

Події Першої світової війни внесли свої корективи у нетривалу творчу співпрацю батька і сина. Архітектора заарештували і відправили на заслання. Після повернення із заслання Євген Нагірний займався відбудовою зруйнованих споруд і очолював відповідне бюро в м. Долині Станіславської (нині Івано-Франківської) області. Саме в Долині йому судилося пережити важку особисту трагедію – смерть батька і молодої дружини, залишившись із маленькою донечкою Вірою на руках.

У 1922 році він повернувся до Львова і заснував власне архітектурне бюро. У своїй творчості, у пошуках українського архітектурного модерну, Євген Нагірний орієнтувався як на європейську класичну спадщину, так і на народну, особливо дерев'яну архітектуру. У його доробку у міжвоєнний період багатоповерхові житлові будинки у Львові, приміські вілли, храмові споруди у містечках Комарно, Кам'янці-Струмиловій, в національному стилі проектує читальню «Просвіти» в Княгининій Колонії та ін. Неодноразово звертаючись до національних архітектурних прийомів, він використовує мотиви «української арки», вишитих рушників, стрімких дахів із заломами, фасадні розписи тощо. Прикладами цього можуть слугувати громадські споруди Є.Нагірного у Львові, Дрогобичі, Косові, Тростянці, Медиці і Сяноку (Польща) та багатьох інших містах, містечках і селах краю.

Однак, найбільш повно талант Євгена Нагірного проявився в архітектурі зведених ним культових споруд. Для галичан церква у той час була чи не єдиним місцем, де впоні звучали українська мова та мистецтво, тому духовні потреби і відповідні матеріальні обставини диктували свого роду бум культового будівництва в Галичині у 20–30-х рр. ХХ ст. До спорудження церков заохочував, матеріально підтримував їх проектування і будівництво Митрополит Андрей Шептицький. Євгену Нагірному вдалося виконати близько 175 проектів церков, дзвіниць, каплиць. Географія такого будівництва є вражаючою: від околиць Кракова на заході, до річки Збруч на сході і від карпатських перевалів на півдні, до Волині на півночі.

З поміж інших, прикладом високої ландшафтної культури зодчого та його вміння в організації храмового простору є церкви в Делятині (1935 р.), Косові (1925 р.), в селі Ріпне (1920-ті рр.). Визначною спорудою Євгена Нагірного є церква Івана Богослова в містечку Богородчани, збудована в 1937 році, яка була ним спроектована 1926 року. Чотиристовпна, тринавна, з трьома круглими апсидами й чотирма трикутними фронтонами, що завершуються пружними бетонними поясами карнизів, церква зазнала варварського нищення в комуністично-атеїстичні часи. На центральному фасаді храму височіло шість декоративних тосканських колон, які утримували балкон з вишуканою

ажурною металевною решіткою. Саме до цього фасаду в 60-ті роки минулого століття був прибудований типовий двоповерховий універмаг, а сама церква була перетворена на склад. Через три десятиліття, до 1000-ліття хрещення України склад забрали з храму і 7 липня 1988 року в церкві вдалося провести богослужіння. Згодом було розібрано й універмаг і тепер храм архітектора Євгена Нагірного є окрасою центральної частини Богородчан.

Для культової архітектурної творчості Нагірного характерні аскетичні, без нарочитого декору, невеликі за розмірами споруди, розраховані на 200 – 300 парафіян, хрестові у плані, одноверхі з необхідними прибудованими приміщеннями. Нерідко майстер використовує криті галереї опасання, застосовує традиційний принцип будівництва в українській народній культовій архітектурі «восьмерик на четверику». Своєрідність кожної з церков визначають куполи які, як правило, є трансформацією восьмикутної піраміди з заломом «ковніром» в основі, шоломовидні цибулястої форми з пружними переходами до ще меншого куполу, який увінчується промальованим архітектором хрестом.

Продовжуючи традиції галицького народного зодчества, архітектору доводилось будувати не лиш кам'яні, але й дерев'яні церкви. Такі церкви будувалися на місці або поряд із старою церквою. В такому випадку розміри церкви збільшувалися з максимальним збереженням вигляду попередньої церкви. Прикладом такого будівництва можуть слугувати такі храми збудовані зодчим на Прикарпатті як церква святої Параскеви в селі Фітьків (1928 р.), церква Воскресіння Господнього в Старих Богородчанах (1926 р.), церква святого Миколая в селі Нижній Струтин (1926 р.), церква святої Трійці в Косові (1930-ті рр.), церква Введення Пресвятої Богородиці в селі Дубшари на Рожнятівщині (1924 р.) та ін. На жаль, більша частина дерев'яної архітектурної спадщини Євгена Нагірного знищена. Окрім архітектурних споруд, йому доводилося займатися й малими архітектурними формами: надгробками, придорожніми культовими знаками, хрестами, цвинтарними огорожами тощо.

У 1939 році після приєднання Західної України до складу СРСР, Нагірний долучився до створення Львівської організації Спілки архітекторів, став членом

цієї спілки і до кінця життя був заступником голови, керував сектором охорони пам'яток архітектури у Львівському облвиконкомі, викладав у Львівській політехніці. З 1947 року був завідувачем кафедри Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва (нині Львівська національна академія мистецтв), його книга присвячена архітектурним пам'яткам Львова була схвалена Вченою радою інституту і 1951 року Рада звернулася з клопотанням до ВАКу СРСР про надання Євгену Нагірному вченого звання професора. Та цього рішення він уже не дочекався, 8 липня 1951 року, напередодні свого 66-річчя архітектор Євген Васильович Нагірний відійшов у засвіти, залишивши нащадкам близько 500 спроектованих і 300 збудованих об'єктів. Похований маестро на Личаківському цвинтарі у Львові.